

Drago Druškovič

PRIDRUŽENJE – ASOCIACIJE NA OBROBJU

Na straneh knjige, doktorske disertacije Marije Stanonik, ki je upoštevala tri tisoč primerov pesmi iz zakladnice vojnega, odporniškega pesništva, sem zapisal nekaj pridruženih misli. Ne da bi se lahko spuščal v celosten pogled na delo iz kaosa v kosmos (Borec, Lj. 1995), ki so ga pred menoj opravili recenzenti (M. Makarovičeva, M. Stabej in drugi). Pravzaprav me niti ni zmotila znanstveno-strokovna preobloženost besedila. Pobudila je v meni celo zanimanje na npr. H. R. Jausseva opozorila in njegov izziv o estetiki ustvarjanja in sprejemanja. Tudi v mojem primeru gre za bravca in njegov odziv.

Zanimivi so začetni pomisleki in ovire. In ovire. In kakor zvemo iz zapiska Frana Albrehta, Iz zaprašenih predalov (Nrazgl, 1955, 222-223), in opisa pogovora s Prežihom, se je temu zdela takrat pesem »dragocena in nadvse potrebna«, le spraševal se je ta sogovornik, kako je s to pesmijo »za današnjo rabo«. Pri tem je omenjal anekdoto o Majakovskem in odgovor tega, ko so ga spraševali, kaj misli o Balzacu; pokazal je le na puško, češ da ni čas za razpravljanje o literaturi. Čeprav je tudi ta pisatelj, med zagovorniki kulturnega molka, sam napisal svoje simbolno Gosposvetsko polje, pa Solzice – med vojno; je pa po Cirilu Kosmaču (Pomladni dan 1953) po koncu rekel, da sploh ne bo več pisal, ker je človek zver, žival itn. Gre za krizo človečnosti sploh, ne le pisateljevo.

Druga dilema: o njej piše v svojih esejih Hannah Arendt (1906–1975) v *Crise de la culture* (1972). Že na začetku pravi: »Naša dediščina ni imela pred seboj nobene oporoke.« To je mogoče nerodno pretrgana ena najbolj čudnih domislic; z njo je pesnik René Char strnil bistvo tega, da so se štiri odporniška leta globlje vtisnila celemu rodu pisateljev in književnikov. Ob obeh dilemah vodi naprej dosti poti, ena izmed njih je vsekakor primerjava v evropskem okviru, pa spet druga v izhodiščih prevratne narave. »Tako je z mano: do globin sem dan/in noč dojel lepoto in neurja... /Raz mene je spihala ostra burja/ navlako staro: zdaj sem partizan./ Najbrž bi bilo mogoče najti sorodnosti med obema pesnikoma odpora, npr., Chareom in F. Kosmačem. V moji knjižnici se mi je ohranila zbirka *Pesmi naših borcev* (1944), ki jo je uredil Mile Klopčič, pa še kakšna izmed zbirk z novejšim datumom, a tega ne omenjam kot pričevanje svoje povezanosti s pesmijo, ki je nedvomno v svojem času imela pomen pri ohranjanju naše identitete. Za tisti čas tega niti nisem v tolikšni meri občutil. Ko je prišel k nam jeseniški pesnik Miha Klinar, sem z začudenjem prebral nekaj njegovih pesmi, ki so dosti kasneje vnemale slovenske brave. Presenečen sem prisluhnil Mateju Boru, ki mi je ob neki priložnosti pripovedoval o tem, kako je zažvižgal napev za svoje Hej brigade. Prejel je honorar za male pravice – kot komponist. Zažvižgal jo je, kakor so jo kasneje peli, v tistem ritmu.

Zapisal pa jo je, glasbeno, Karel Pahor. Hočem poudariti, da so se stvari dogajale precej neposredno. In ustvarjanje teh uporniških pesmi je pač dobilo takojšen prisluh, bravca, poslušavca. Če prav pomnim, je iz svoje knjižice bral pesmi pod Maloškim poldnem v Karavankah jeseniški pesnik Miha. Zdolaj pod grebeni pa je zapisal svojo pripovedniško pesem o celovškem lintvrnu kmet iz Svaten (1944) itn. Razumljivo, da so se pesmi širile na preprostih prireditvah. Tako sporočajo »na položaju«, 3. 10. 44 v mitingu menda v Selah, kjer je zbrano vse od narodne pesmi, pa Slovenske pesmi Kajuha in tako naprej. – Od Župančičeve zamisli »Veš, poet svoj dolg« do sinkretizma Mihe Klinarja, diferenciacije literature med drugo svetovno vojno, povzročil jo je že različen okupatorjev režim glede na zasedeno ozemlje, pa kulturni molk – spremlja razmah te moderne ljudske pesmi raziskovalka. Spremljamo jo lahko od njenih teoretskih in metodoloških izhodišč, od estetike ustvarjanja do sprejemanja le-te vse do »obzorja pričakovanja«. Od ekstrapolirane ideološke teze o tem, kako je bil alfa in omega obstoj rev. avangarde do vtisa o avtoričinem prizadevanju, da si pridobi dovolj celosten zgodovinski okvir, kakor je le-to dobro poimenoval Fran Zwitter: Okoliščine za kulturo med NOB (1977). Hkrati pa opozarja avtorica z vso natančnostjo na stilni sistem teh pesmi (budnica, satira, himna, posmrtnica, pisma... itn.). Morebiti, da je premalo izrazil pri tem problem součinkovanja narodne in socialne revolucije (J. Pleterski, Sence ajdovskega gradca, 1993) in pripoved o izgubljenem zakladu, kakor ga pojmuje v že navajanem delu Arendtova. Res pa ni mogoča neposredna analogija med našim in francoskim odporništvom, še manj razpravljanje o krizi v kulturi.